Marta Kessler
Uniwersytet Wrocławski

Justyna Mielczarek
Uniwersytet Wrocławski

Prawa publiczne osób niepełnosprawnych

1. Wprowadzenie

Według Światowego Raportu o Niepełnosprawności obecnie na świecie żyje około jednego miliarda osób niepełnosprawnych, w tym ok. 190 milionów osób mających poważne trudności w zaspokajaniu podstawowych potrzeb[1]. Wynika z tego, że omawiane zjawisko obejmuje aż ok. 15% populacji. Należy podkreślić, że dotyczy ono zarówno osób starszych, jak i dzieci. Podobne wnioski nasuwają badania analizujące występowanie zjawiska niepełnosprawności w Polsce, które zostały przeprowadzane w ramach Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań w 2011 r. Na podstawie tych danych można stwierdzić, że liczba osób niepełnosprawnych w Polsce wynosiła na koniec marca 2011 r. około 4,7 mln, co stanowi 12,2% ludności kraju. Prawne potwierdzenie niepełnosprawności posiadało ok. 3,1 mln osób[2]. Co ważne, przewiduje się stały wzrost liczby osób niepełnosprawnych[3].

W obliczu danych o występowaniu zjawiska niepełnosprawności szczególnego znaczenia nabiera refleksja Karola Wojtyły: „Byłoby rzeczą w najwyższym stopniu niegodną człowieka i zaprzeczeniem wspólnego człowieczeństwa, gdy-

[1] World Report on Disability, s. 27–29, http://www.who.int/disabilities/world_report/2011/en/ [dostęp 15.12.2015 r.].

[2] Informacja Biura Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, http://www.niepelnosprawni.gov.pl/index.php?c=page&id=78&print=1[dostęp 15.12.2015 r.].

[3] *Ibidem*, s. 27–28; raport o sytuacji osób niepełnosprawnych w Polsce, http://www.cbe.ahe.lodz.pl/archiwalna_cbrk/sytuacja%20osob.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

by dopuszczało się do życia społecznego […] tylko osoby pełnosprawne, gdyż w ten sposób popadałoby się w niebezpieczną formę dyskryminacji słabych i chorych ze strony silnych i zdrowych”[4].

Taki obraz rzeczywistości zwraca uwagę na prawa publiczne przysługujące osobom niepełnosprawnym. Należy zaakcentować mnogość źródeł regulujących sytuację osób niepełnosprawnych, które wynikają z norm prawa krajowego[5],

[4] Jan Paweł II, *Laborem Escarnes,* Lublin 1986, pkt22, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/encykliki/laborem.html [dostęp 15.12.2015 r.].

[5] Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U.Nr 78, poz. 483 ze zm.) jest najwyższym prawem w Rzeczypospolitej Polskiej. W odniesieniu do sytuacji prawnej osób niepełnosprawnych szczególną uwagę należy zwrócić na regulacje prawne normujące prawa i wolności człowieka oraz obywatela, w tym prawo do życia, równego traktowania, edukacji, wyboru miejsca pracy, a także inne wartości konstytucyjne, określone w preambule oraz w art. 1, 2 czy 30 ustawy zasadniczej W kontekście osób niepełnosprawnych pierwszorzędnego znaczenia nabiera art. 67 i 68 Konstytucji RP przewidującej prawo do zabezpieczenia społecznego i ochrony zdrowia, a także regulacja art. 69 tego aktu prawnego nakładająca na władze publiczne obowiązek udzielania pomocy w zabezpieczaniu egzystencji, przysposobieniu do pracy oraz komunikacji społecznej. W zakresie ustaw priorytetowe znaczenie ma ustawa o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.) określająca zasady zatrudniania osób niepełnosprawnych, uprawnienia wynikające z posiadanego statusu, prawa i obowiązki pracodawców, a także instytucje i instrumenty powołane do wykonania tych praw i egzekwowania obowiązków. Ustawa ta reguluje szczególne warunki zatrudniania wskazanych osób, natomiast w pozostałym zakresie stosuje się przepisy ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. Kodeks pracy (t.j. Dz. U. z 2014 r., poz. 1502 ze zm.). Szereg zagadnień związanych z udzielaniem wsparcia dla zaspokojenia podstawowych potrzeb osób niepełnosprawnych oraz uprawnień rentowych i emerytalnych regulują następujące ustawy: ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004 r. (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 163 ze zm.), ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z dnia 20 kwietnia 2004 r. (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 149 ze zm.), ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych z dnia 10 listopada 1998 r. (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 121 ze zm.), ustawa o emeryturach i rentach z Funduszu ubezpieczeń społecznych z dnia 17 grudnia 1998 r. (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 748 ze zm.), ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2013 r., poz. 1409 ze zm.), a także ustawa o zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r. (t.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 199 ze zm.). Dodatkowo należy stosować przepisy ustawy Prawo o ruchu drogowym z dnia 20 czerwca 1997 r. (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 1137).

prawa międzynarodowego[6] i prawa Unii Europejskiej[7]. Zmiany, które nastąpiły w zakresie regulacji statusu tych osób, są w dużej mierze efektem wprowadzania rozwiązań zaczerpniętych z prawa międzynarodowego i europejskiego, które w obliczu art. 9 Konstytucji RP, a także w perspektywie

[6] W kontekście osób niepełnosprawnych należy jednoznacznie wskazać na istotę Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 r. a także rozwijające ją Pakty, które są uznawane za światową konstytucję praw człowieka. Stanowiły one podstawę dla przyjęcia innych dokumentów, także tych, regulujących sytuację osób niepełnosprawnych. Kluczowym momentem dla zapewnienia ochrony osób z dysfunkcjami o podłożu fizycznym i psychicznym było przyjęcie 9 grudnia 1975 r. Deklaracji Praw Osób Niepełnosprawnych przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych, która zdecydowanie i jednoznacznie stoi na stanowisku przyznania osobom niepełnosprawnym takich samych praw jak pełnosprawnym członkom społeczeństwa. Pewne znaczenie należy przypisać dorobkowi Międzynarodowej Organizacji Pracy, na który składa się kilka aktów poruszających problematykę osób niepełnosprawnych. Warto również wskazać na Konwencję ONZ o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169.) przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 r., a podpisanej przez Polskę w dniu 20 marca 2007 r. Służy ona ochronie i zapewnieniu pełnego oraz równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby niepełnosprawne. Polskę zobowiązano do wprowadzenia w życie zawartych w Konwencji standardów postępowania w celu zapewnienia osobom niepełnosprawnym możliwość realizacji ich praw.

[7] Z działań podjętych przez Unię Europejską najistotniejsze wydaje się być uchwalenie Karty Praw Podstawowych, stojącej na stanowisku przestrzegania uniwersalnych wartości, do których zaliczono: godność człowieka, wolność, równość czy solidarność, a także inne wartości wynikające z konstytucyjnego porządku państw członkowskich oraz przyjętych zobowiązań międzynarodowych akcentujące obowiązek zapewnienia niepełnosprawnym zabezpieczenia społecznego, działania na rzecz ich integracji społecznej i zawodowej oraz przeciwdziałania zjawisku ich wykluczenia z życia społeczeństwa. Na uwagę zasługują także inne działania Unii. W 1996 r. wystosowano Komunikat Komisji Europejskiej w sprawie równych szans osób niepełnosprawnych. Z kolei w 2000 r. sformułowano Komunikat „Ku Europie bez barier dla osób z niepełnosprawnością", Rada UE przyjęła „Dyrektywę w sprawie ustanowienia ogólnych ram dla równego traktowania w zatrudnieniu i wykonywaniu zawodu". Poza tym w 2002 r. na Europejskim Kongresie na Rzecz Osób Niepełnosprawnych w Madrycie przyjęto Deklarację Madrycką. Kolejnym działaniem Wspólnoty, na które warto zwrócić uwagę, jest dyrektywa obligująca państwa do przeciwdziałania oznakom wszelkiej dyskryminacji. Dodatkowo, dzięki inicjatywie Komisji Europejskiej 2003 r. uznano Rokiem Osób Niepełnosprawnych. Zob. I. Sierpowska, A. Kogut, *Status osoby niepełnosprawnej w polskim systemie prawa,* Wydawnictwo Gaskor Wrocław 2010, s. 15–21; P. Ulman, *Problem niepełnosprawności w krajach UE. Analiza porównawcza*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy" 2010, nr 16. s. 1 i n., http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt16/25.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

członkostwa w Unii Europejskiej musiały być uwzględniane przez polskiego ustawodawcę. Sytuacja prawna osób niepełnosprawnych w Polsce jest regulowana poza Konstytucją RP nie tylko przez normy prawa administracyjnego, ale także prawa cywilnego, prawa pracy oraz ubezpieczeń społecznych, co nasuwa wniosek o szczególnej ochronie praw osób niepełnosprawnych w niemal każdej dziedzinie życia. Na tym tle powstaje wątpliwość, czy pojęcie praw osoby niepełnosprawnej jest odrębną kategorią od pojęcia praw człowieka?

2. Pojęcie praw człowieka a prawa osoby niepełnosprawnej

Próba zdefiniowania praw człowieka napotyka wiele trudności, dlatego w literaturze nie zostały one ujęte w jednolity sposób. Takie stwierdzenie wynika z istnienia różnorodnych poglądów i koncepcji dotyczących treści oraz znaczenia określonych praw i wolności. Wypływa to także z bardzo obszernego katalogu praw człowieka, zmieniającego się wraz z rozwojem społeczeństwa oraz z niejednoznaczności pojęć występujących w języku naukowym, potocznym i normatywnym[8]. W opracowaniach międzynarodowych występuje pojęcie praw człowieka rozumiane jako „te wolności, środki ochrony oraz świadczenia, których respektowanie właśnie jako praw, zgodnie ze współcześnie przyjętymi wolnościami, wszyscy ludzie powinni móc domagać się od społeczeństwa, w którym żyją”[9]. Zatem przysługują one każdemu człowiekowi, bez względu na jego przynależność narodową czy spo-

[8] Zob. M. Augustyniak, *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] M. Chmaj (red.), *Wolności i prawa człowieka w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Wolters Kluwer Polska – Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Warszawa 2006, s. 11; M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *Prawa człowieka i systemy ich ochrony*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004, s. 19 i n.

[9] *Encyclopedia of Public International vol. 8, Human Rights and the Individual in International Law. International Economic Relations*, Amsterdam–New York–Oxford 1985 North Holland, s. 268.

łeczną[10]. Nic więc dziwnego, że w międzynarodowych koncepcjach upowszechniono proces umiędzynarodowienia ochrony praw człowieka. Najczęściej przybiera on formy ochrony represyjnej lub prewencyjnej. Pierwsza z nich dotyczy orzekania sankcji przez upoważniony organ w sytuacji naruszenia norm regulujących te prawa. Druga z wymienionych obejmuje żądanie kierowane do odpowiedniego organu mające na celu podjęcie przez ten organ służących zapobieganiu naruszenia tych praw lub zmniejszeniu niebezpieczeństwa ich naruszenia[11].

Koncepcja praw człowieka przyjęta na gruncie polskim mocno nawiązuje do rozwiązań międzynarodowych, czemu daje wyraz rozdział II Konstytucji RP, w którym uregulowano tematykę praw i wolności człowieka oraz obywatela. Z tego powodu przyjęto pewnego rodzaju standard odwołujący się do międzynarodowej klasyfikacji na wolności i prawa osobiste, polityczne, ekonomiczne, socjalne oraz kulturalne[12]. Tomasz Sienkiewicz wyróżnia za to podział na: prawa osobiste i polityczne, prawa gospodarcze, socjalne i kulturalne oraz prawa solidarnościowe. Jak dalej wskazuje autor, pierwszy rodzaj praw zobowiązuje organy administracji publicznej do powstrzymania się od działania, co wyraża się sformułowaniem „wolność od". Druga grupa uprawnień nakłada na władze publiczne obowiązek podjęcia określonych czynności, czyniąc to przy użyciu sformułowania „praw do". Prawa solidarnościowe mają charakter zbiorowy i regulują obowiązki państwa i organizacji oraz wspólnot międzynarodowych[13].

---

[10] B. Banaszak, *Prawo konstytucyjne,* C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 450.

[11] B. Banaszak*, Podstawowe wiadomości o ochronie praw człowieka*, [w:] B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Zakamycze, Kraków 2003, s. 13–15.

[12] M. Jabłoński, *Identyfikacja wolności i praw jednostki w pracach nad treścią Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw w polskim porządku prawnym*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014, s. 17–23.

[13] T. Sienkiewicz, *Status człowieka niepełnosprawnego w prawie administracyjnym,* Krajowa Izba Gospodarcza-Rehabilitacyjna, Warszawa 2006, s. 50.

Jak wynika z unormowań konstytucyjnych, ustawa zasadnicza przewiduje jedynie rozróżnienie na prawa i wolności przysługujące każdemu człowiekowi lub tylko obywatelom Rzeczypospolitej Polskiej. Stąd należy sądzić, że podział praw osób pełnosprawnych i niepełnosprawnych jest sztuczny, ponieważ każdy człowiek, zmagający się nawet z krótkotrwałą chorobą czy innymi dolegliwościami, pokonujący trudności życiowe wynikające z podeszłego wieku, jest narażony na obniżenie ogólnej sprawności, a przez to często też na gorszą jakość życia. Byt ludzki nie jest nieskończenie trwały, a stan zdrowia człowieka podlega wielu zmianom. Cierpienie i ból dotyka stale bądź okresowo każdego człowieka i towarzyszy ludzkiej egzystencji. Z uwagi na to przyjmuje się, że problematyka praw osób niepełnosprawnych dotyczy szczególnych uprawnień wynikających z posiadanego statusu. Prawa osób niepełnosprawnych są więc częścią szerokiego wachlarza praw człowieka i mogą być uznane za jedną z grup uprawnień wyróżnianych na podstawie tych samych reguł, co prawa polityczne, gospodarcze itp.[14]

3. Prawa publiczne przysługujące osobie niepełnosprawnej

Pojęcie „praw człowieka" w znaczeniu normatywnym oznacza istnienie normy konstytutywnej, zawartej w konkretnym akcie prawnym określającej zakres uprawnień przysługującej osobie uprawnionej oraz podmiot zobowiązany do spełnienia wynikających stąd roszczeń. Taka norma tworzy prawo podmiotowe, które powinno być dokładnie wyartykułowane dając jednocześnie jednostce prawo do podejmowania decyzji mającej na celu doprowadzenie zobowiązanego podmiotu do podjęcia pożądanego działania[15].

Zaprezentowane ujęcie zwraca uwagę na problematykę publicznych praw podmiotowych[16]. Omawiane pojęcie powstało w dziewiętnastowiecz-

[14] *Ibidem*, s. 60–61.

[15] M. Jabłoński, S. Jarosz-Żukowska, *op. cit*., s. 48.

[16] Problematyka publicznych praw podmiotowych stała się przedmiotem licznych opracowań naukowych. Zob. m.in.: F. Longchamps, *Poglądy nauki niemieckiej i austriackiej*

nej francuskiej nauce prawa administracyjnego, lecz nie zostało w niej sprecyzowane[17]. W obecnej myśli administracyjnoprawnej oznacza ono taką sytuację prawną obywatela (jednostki zbiorowej), w obrębie której obywatel ten (jednostka zbiorowa), opierając się na chronionych jego interesach, może skutecznie żądać czegoś od państwa lub może w sposób niekwestionowany coś przez państwo zdziałać[18]. Treść publicznych praw podmiotowych dotyczy możliwości „skutecznego domagania się jednostki od państwa lub wspólnoty samorządowej (albo tych podmiotów od jednostki lub wzajemnie od siebie) za pomocą zindywidualizowanego roszczenia ściśle określonego przez obowiązujące prawo zachowania się odpowiadającego interesowi prawnemu żądającego"[19]. Innymi słowy, podmiot będący dysponentem publicznego prawa podmiotowego posiada legitymację do samodzielnego wyznaczenia obowiązku w stosunku do podmiotu reprezentującego władzę publiczną[20].

Omawiana kategoria pojęciowa stanowi więc pewnego rodzaju narzędzie, pomocniczą konstrukcję prawną. Publiczne prawa podmiotowe opierają się na przepisach powszechnie obowiązujących rangi ustawowej i mogą zaistnieć w przypadku objęcia określonej sfery zachowania prawnego podmiotu regulacją publicznoprawną. Wyróżnia je możliwość objęcia roszczeń jednostki przede wszystkim ochroną sądów administracyjnych. Uprawnienie

na publiczne prawa podmiotowe, ZNUWr, Prawo V 1960, nr 21, s. 11 i n.; F. Longchamps, *Z rodowodu prawa podmiotowego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Seria A, Prawo VIII, Nr 34, Wrocław 1961, s. 107 i n.; M. Maciołek, *O publicznym prawie podmiotowym*, Samorząd Terytorialny 1992, nr 1–2, s. 3 i n.; W. Jakimowicz, *Publiczne prawa podmiotowe*, Zakamycze, Kraków 2002, s. 36 i n. Konstytucyjną perspektywę publicznych praw podmiotowych prezentuje M. Bernarczyk. Por. M. Bernarczyk, *Pojęcie publicznych praw podmiotowych w świetle Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP. Tom I. Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 232 i n.

[17] B. Banaszak, *Podstawowe wiadomości o ochronie…,* s. 25.

[18] A. Błaś, J. Boć, *Publiczne prawa podmiotowe,* [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Kolonia Limited, Wrocław 2007, s. 501–503.

[19] W. Jakimowicz, *op. cit.,* s. 218.

[20] K. Tomaszewska, *Znaczenie i zakres ochrony publicznych praw podmiotowych a ochrona interesu jednostki*, „Folia Iuridica Wratislaviensis" 2012, vol. 1, no 1, s. 113.

wniesienia skargi ma każdy, kto ma w tym interes prawny, niezależnie od prawnej formy, w jakiej powstało to naruszenie. Zatem w sytuacji naruszenia przysługującego jej prawa podmiotowego, polegającą choćby na nieprzyznaniu przysługującego jej roszczenia lub wkraczaniu w sferę przyznanych mu uprawnień, jednostka może złożyć skargę do odpowiedniego sądu[21].

Tematyka publicznych praw podmiotowych nabiera znaczenia z perspektywy analizy sytuacji osób niepełnosprawnych. Pełna integracja osób niepełnosprawnych w celu utworzenia warunków do swobodnej realizacji ich potrzeb stanowi główny postulat formułowany w dyskusji o prawach osób niepełnosprawnych. Dla osiągnięcia tego celu niezbędne jest przede wszystkim uznanie podmiotowości osób niepełnosprawnych[22]. Osoba niepełnosprawna, jak każdy obywatel, ma takie same prawa i obowiązki, z tym wskazaniem, że w niektórych obszarach życia potrzebuje pomocy, która powinna być zagwarantowana konstytucyjnie[23]. Z tego powodu nie sposób pominąć problematyki ochrony zdrowotnej, edukacji i pomocy społecznej, jako obszarów, które mają szczególne znaczenie z punktu widzenia osoby niepełnosprawnej.

4. Prawo do opieki zdrowotnej

Niewątpliwie należy wskazać, że jedną z najistotniejszych sfer praw osoby niepełnosprawnej stanowi opieka zdrowotna. Zgodnie z art. 68 ust. 3 Konstytucji RP zobowiązuje organy władzy publicznej do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej osobom niepełnosprawnym. Podstawowym celem opieki zdrowotnej jest zachowanie dobrego stanu zdrowia fizycznego

[21] Zob. M. Stahl, *Publiczne prawa podmiotowe*, [w:] M. Stahl (red.), *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i w orzecznictwie,* LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013, s. 80–84.

[22] I. Książkiewicz, *Ewaluacja postaw wobec kwestii postrzegania niepełnosprawności*, [w:] M. Lejzerowicz, I. Książkiewicz, *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012, s. 43–44.

[23] *Ibidem,* s. 44.

i psychicznego, zapobieganie chorobom i urazom, szybka i skuteczna diagnostyka, leczenie, pielęgnacja oraz zapobieganie niepełnosprawności i ograniczanie jej skutków. Działania organów administracji publicznej powinny być ukierunkowane na zapobieganie niepełnosprawności, a także zwalczanie skutków kalectwa i przewlekłych chorób. Działania organów władzy publicznej są ukierunkowane na zapewnienie tej grupie właściwej opieki medycznej. Za sformułowaniem tym kryje się szereg uprawnień dotyczących dostępu do odpowiednich świadczeń medycznych.

Prawa pacjenta są prawami człowieka korzystającego z systemu ochrony zdrowia. Stanowią one rozszerzenie katalogu przysługującego każdej jednostce[24]. Osobom niepełnosprawnym zapewnia się dostęp do takich samych usług, jak pozostałym członkom społeczeństwa – prawa do podstawowej opieki zdrowotnej, ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, leków, leczenia szpitalnego, opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień, świadczeń wysokospecjalistycznych oraz rehabilitacji leczniczej[25]. Aktem prawnym regulującym dostęp do świadczeń z zakresu opieki zdrowotnej jest ustawa z dnia 23 stycznia 2003 r. o powszechnym ubezpieczeniu w Narodowym Funduszu Zdrowia (u.p.u.)[26]. W świetle art. 47 u.p.u. ubezpieczeni mogą korzystać, na zasadach określonych w ustawie, z prawa do świadczeń zdrowotnych, mających na celu zachowanie zdrowia, zapobieganie chorobom i urazom, wczesne wykrywanie chorób, leczenie oraz zapobieganie niepełnosprawności i jej ograniczanie z wyłączeniem świadczeń określonych w tym przepisie. Z kolei art. 52 u.p.u. nadaje ubezpieczonemu prawo do korzystania ze świadczeń rehabilitacji leczniczej w celu zapobieżenia niepełnosprawności, jej usunięcia, ograni-

[24] B. Dobrowolska, *Prawa pacjenta – podstawa prawna i etyczna oraz analiza wybranych* praw, [w:] L. Koba, W. Wacławczyk (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Oficyna Wolters Kluwer buisness, Warszawa 2009, s. 325.

[25] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2010 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, s. 59, http://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/0/90DE856A6080F5ECC12579200029505F/$file/4696.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

[26] Dz. U. Nr 45, poz. 391 ze zm.

czenia lub złagodzenia jej skutków. Ustawodawca w art. 69 ust. 4 u.p.u. określa podstawę do zwolnienia dzieci niepełnosprawnych w znacznym stopniu z odpłatności za koszty wyżywienia i zakwaterowania w prewentorium uzdrowiskowym i sanatorium uzdrowiskowym.

Warto zwrócić także uwagę na rozporządzenie Ministra Zdrowia z dnia 24 września 2013 r. w sprawie świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej[27], w którym określono wykaz oraz warunki realizacji świadczeń gwarantowanych z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej. Paragraf 4 pkt 2 ww. rozporządzenia odnosi się także do kwestii związanych z zapewnieniem dzieciom ze szkół specjalnych właściwej opieki lekarskiej i pielęgniarskiej. W ramach pomocy udzielanej osobom niepełnosprawnym ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych przyznaje się środki na zakup przedmiotów ortopedycznych, środków pomocniczych oraz sprzętu rehabilitacyjnego. Jak wynika z danych za 2010 r. w podanym okresie otrzymały je 140 712 osoby. Najwięcej decyzji przyznających wskazane uprawnienie wydano w województwach: małopolskim, śląskim oraz wielkopolskim, a najmniej zaś w województwach: opolskim i świętokrzyskim[28]. Liczba osób otrzymujących dofinansowanie na zakup sprzętu ortopedycznego i środków pomocowych udzielanych ze wspomnianego Funduszu w kolejnych latach ulegała wzrostowi i wynosiła odpowiednio: w 2011 r. – 195 061 osób niepełnosprawnych[29], w 2012 r. – 225 227 osób

[27] Dz. U. poz. 1248.

[28] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2010 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, http://www.scribd.com/doc/67702987/Untitled [dostęp 15.12.2015 r.].

[29] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2011 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, s. 25, http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/56426C80C427621CC1257A8500318868/%24File/742.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

niepełnosprawnych[30], w 2013 r. – 178 375 osób niepełnosprawnych[31], w 2014 r. – 191 563 osoby niepełnosprawne[32].

Podana wyżej liczba osób korzystających ze środków na zakup sprzętu rehabilitacyjnego świadczy o stosunkowo niewielkim zainteresowaniu pozyskania środków finansowych. Mając na uwadze dane statystyczne, liczba osób otrzymująca dofinansowanie na zakup sprzętu rehabilitacyjnego wynosi mniej niż 1% ogólnej liczby osób niepełnosprawnych. Jak twierdzą A. Ostrowska, J. Sikorska, B. Gąciarz, powodem takiego stanu może być słaba jakość sprzętu ortopedycznego. Sporo osób niepełnosprawnych ruchowo uważa otrzymanie środków na zakup wózka inwalidzkiego za mało realne[33].

5. Prawo do edukacji

Drugą z omawianych dziedzin, istotnych z punktu widzenia osoby niepełnosprawnej, jest edukacja spełniająca niebagatelną funkcję w rozwoju intelektualnym, społecznym i psychicznym każdego człowieka. Choć osoby niepełnosprawne są gorzej wykształcone niż osoby pełnosprawne, to w ostatnich latach zaobserwowano stopniowy wzrost osób z niepełnosprawnością,

[30] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2012 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych,s. 27, http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/A285C363844EF4F2C1257E83002EA9D5/%24File/3673.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

[31] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2013 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, s. 22, http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/910DDFBD8C0A74B0C1257D1700366185/%24File/2611.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

[32] Informacja Rządu Rzeczypospolitej Polskiej o działaniach podejmowanych w 2014 r. na rzecz realizacji postanowień uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, s. 22, http://orka.sejm.gov.pl/Druki7ka.nsf/0/A285C363844EF4F2C1257E83002EA9D5/%24File/3673.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

[33] A. Ostrowska, J. Sikorska, B. Gąciarz, *Osoby niepełnosprawne w latach dziewięćdziesiątych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001, s. 71 i n.

z co najmniej średnim poziomem wykształcenia[34]. W podejściu do problematyki osób niepełnosprawnych przyjmuje się obecnie model interaktywny, który zakłada uznanie niepełnosprawnego za pełnowartościowego członka społeczności i przystosowanie go do samodzielności w kolejnych etapach życia. Pierwszym etapem zdobywania tych umiejętności i poczucia własnej wartości jest właśnie edukacja[35]. Jak słusznie stwierdził B. Linguist: „Szkoła dobra dla dzieci ze specjalnymi potrzebami jest lepszą szkołą dla wszystkich"[36].

Obecnie funkcjonuje w Polsce tzw. model wielu ścieżek, który zakłada dostosowanie sposobu edukacji dziecka do jego indywidualnych możliwości. W ramach podejmowanych działań prowadzone są placówki edukacyjne, które pozwalają na kontakt osób niepełnosprawnych z pełnosprawnymi. Szczególną zaś uwagę zwraca się na przygotowanie dziecka niepełnosprawnego do samodzielnego życia w przyszłości, stosowanie tych samych form kształcenia, co wobec osób pełnosprawnych.

Opisywane procedury i idee odzwierciedlają treść przepisów prawnych. Prawo do edukacji osób niepełnosprawnych zapewnia art. 70 Konstytucji RP oraz przepisy ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (u.s.o.)[37]. Ustawodawca w art. 1 u.s.o. wskazuje na m.in. realizację prawa każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej do kształcenia się oraz prawa dzieci i młodzieży do wychowania i opieki, odpowiednich do wieku i osiągniętego rozwoju. Zwraca się uwagę na konieczność dostosowania treści, metod i organizacji nauczania do możliwości psychofizycznych uczniów, a także możliwość korzystania z pomocy psychologiczno-pedagogicznej i specjalnych form pracy dydaktycznej. Art. 1 pkt 5 i 5a u.s.o. adresowany jest do osób niepełnosprawnych. W myśl powołanych przepisów zadaniem systemu oświaty jest zapewnienie możliwości pobierania nauki we wszystkich ty-

[34] K. Kurowski, *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osoby niepełnosprawnej,* Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014, s. 181.

[35] Http://www.glusiwpracy.dobrekadry.pl/dokumenty/Raport-interaktywne_modele.pdf [dostęp 15.12.2015 r.].

[36] I. Sierpowska, A. Kogut, *op. cit*., s. 95.

[37] T.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 ze zm.

pach szkół przez osoby niepełnosprawne oraz zagwarantowanie opieki nad uczniami niepełnosprawnymi przez realizację indywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania dostosowanych do stanu psychofizycznego oraz zajęć rewalidacyjnych. Ustawa o systemie oświaty w sposób szeroki reguluje sytuację osób niepełnosprawnych w świetle przysługującego im konstytucyjnego prawa do edukacji.

W tym miejscu nie sposób pominąć kilku najważniejszych unormowań. Z tego powodu należy zaakcentować powinność do zapewnienia odpowiedniej edukacji uczniom niepełnosprawnym[38]. Zgodnie z art. 9 ust. 1 pkt 3e u.s.o. organizuje się trzyletnie szkoły (ponadgminazjalne) specjalne przysposabiające do pracy dla uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym oraz dla uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi[39], których ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa potwierdzającego przysposobienie do pracy. Z kolei art. 14a ust. 4 u.s.o. stanowi o obowiązku gminy do zagwarantowania niepełnosprawnym dzieciom pięcioletnim oraz dzieciom objętym wychowaniem przedszkolnym bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższego przedszkola. Idąc dalej, art. 17 ust. 3a pkt 1 u.s.o. zwraca uwagę na konieczność zapewnienia uczniom niepełnosprawnym, których kształcenie i wychowanie odbywa się na podstawie art. 71b u.s.o. (kształcenie specjalne), bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu do najbliższej szkoły podstawowej i gimnazjum, a uczniom z niepełnosprawnością ruchową, upośledzeniem

[38] Według rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 24 lipca 2015 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1113) za uczniów niepełnosprawnych uznaje się uczniów niesłyszących, słabosłyszących, niewidomych, słabowidzących, z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją, z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, umiarkowanym lub ciężkim, z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera, z niepełnosprawnością sprzężoną.

[39] Zgodnie z art. 3 ust. 1a pkt 18 u.s.o. należy przez to rozumieć występowanie u dziecka niesłyszącego lub słabosłyszącego, niewidomego lub słabowidzącego, z niepełnosprawnością ruchową, z upośledzeniem umysłowym albo z autyzmem co najmniej jeszcze jednej z wymienionych niepełnosprawności.

umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym również do najbliższej szkoły ponadgimnazjalnej, co nie dotyczy jednak osób, które ukończyły 21. rok życia. Ponadto dzieci niepełnosprawne, zgodnie z art. 20c ust. 2 pkt 2–5 u.s.o., a także te, których rodzice (jeden lub oboje) lub rodzeństwo są niepełnosprawni, mają pierwszeństwo w uzyskaniu miejsca w przedszkolu w przypadku większej liczb kandydatów od liczby miejsc. Odpowiednią regulację zawiera art. 20g ust. 2 pkt 2 pkt b–d. u.s.o., w którego świetle na pierwszy semestr w publicznej szkole policealnej przyjmuje się w pierwszej kolejności kandydatów niepełnosprawnych, a także tych, którzy pochodzą z rodzin dotkniętych niepełnosprawnością – dotyczy ona dziecka kandydata lub innej bliskiej osoby, nad którą sprawuje on opiekę. Osoby te mają pierwszeństwo w uzyskaniu miejsca w przypadku większej liczby kandydatów, niż liczba miejsc.

Kontynuując ten wątek warto zaznaczyć, że dla dzieci niepełnosprawnych przygotowywane są także specjalne podręczniki, w tym podręczniki w postaci elektronicznej. Według art. 22ao ust. 3 pkt 6 u.s.o. powinny być one opracowane w sposób pozwalający na zastosowanie rozwiązań umożliwiających odczyt przez uczniów z różnymi rodzajami niepełnosprawności. Nie sposób pominąć także regulacji, w myśl której dyrektor szkoły, zgodnie z art. 44d u.s.o., może zwolnić ucznia z realizacji niektórych obowiązkowych zajęć edukacyjnych ze względu na stan zdrowia, specyficzne trudności w uczeniu się, niepełnosprawność, posiadane kwalifikacje lub zrealizowanie danych obowiązkowych zajęć edukacyjnych.

Należy wspomnieć również o kształceniu specjalnym, które zostało uregulowane w art. 71b u.s.o. i następnych. Kształcenie specjalne obejmuje więc dzieci i młodzież niepełnosprawne, niedostosowane społecznie i zagrożone niedostosowaniem społecznym, wymagające stosowania specjalnej organizacji nauki i metod pracy. Kształcenie to może być prowadzone w formie nauki w przedszkolach i szkołach ogólnodostępnych, przedszkolach i szkołach lub oddziałach integracyjnych, przedszkolach i szkołach lub od-

działach specjalnych, a także innych formach wychowania przedszkolnego i ośrodkach. Warto wskazać, że rodzice dzieci niepełnosprawnych stoją przed wyborem jednej z trzech rodzajów placówek o charakterze ogólnodostępnym, specjalnym lub integracyjnym. Jak podkreślają specjaliści edukacja w każdej z tych typów placówek ma swoje dobre i złe strony. Przyczyny takiego stanu rzeczy leżą zarówno po stronie dziecka, jak i placówki[40]. W wypowiedziach specjalistów dominuje opinia o konieczności wprowadzania różnorodności w edukację dzieci niepełnosprawnych. W tym celu należy nie tylko zachować wszystkie obecne formy kształcenia, ale dążyć do poszerzenia oferty edukacyjnej. Dla zapewnienia jak najlepszego zaspokojenia edukacyjnych potrzeb dziecka trzeba rozważyć celowość łączenia formy edukacji specjalnej z ogólnodostępną lub integracyjną[41].

Interesujące badania przeprowadzono w ramach projektu SEON (badania ścieżek edukacyjnych niepełnosprawnych dzieci, uczniów i absolwentów) w latach 2013–2014. Analizy obejmowały zagadnienia dotyczące kształtowania się ścieżek edukacyjnych, począwszy od momentu zdiagnozowania niepełnosprawności aż do planów edukacyjnych i zawodowych uczniów. W trakcie badań formułowano pytania dotyczące sytuacji społeczno-ekonomicznej rodzin, zakresu otrzymywanego wsparcia środowiskowego, a także czynników stymulujących i ograniczających obecność dzieci z niepełnosprawnością w poszczególnych typach i rodzajach szkół (ogólnodostępne, integracyjne, specjalne). We wnioskach z przeprowadzonych badań wskazano na pozytywne opinie rodziców w zakresie szkół, do których uczęszczają ich dzieci. Dokładnie 72% respondentów udzieliło odpowiedzi „oceniam ją bardzo dobrze". Uwaga ta odnosi się przede wszystkim do zajęć prowadzonych w szkołach specjalnych i integracyjnych, w mniejszym stopniu do szkół

[40] M. Lejzerowicz, *Osoby z niepełnosprawnością w systemie edukacji*, [w:] M. Lejzerowicz, I. Książkiewicz, *op. cit.,* s. 264–265.

[41] A. Firkowska-Mankiewicz, *Edukacja włączająca – wyzwaniem dla polskiej szkoły*, „Szkoła Specjalna" 2004, Nr 1 (223), Tom LXV, Akademia Pedagogiki Specjalnej, s. 20–21.

ogólnodostępnych. Opinie o dobrej sytuacji tej grupy uczniów potwierdzają również wypowiedzi dyrektorów szkół na temat wsparcia oferowanego dzieciom oraz poziomu realizacji zaleceń. Na podstawie przeprowadzonych badań można wnioskować, że choć wiele szkół ma już dzisiaj odpowiednie zaplecze, to niestety poziom tych usług pozostawia wciąż wiele do życzenia. Warto także podkreślić istniejące różnice pomiędzy szkołami ogólnodostępnymi i specjalnymi w poziomie dostosowania budynków szkolnych, posiadania odpowiedniego zaplecza oraz dostępności wykwalifikowanej kadry[42].

6. Prawo do pomocy społecznej

Kolejną z omawianych płaszczyzn stanowi korzystanie przez osoby niepełnosprawne ze świadczeń pomocy społecznej[43]. Sprawy socjalne należą do najistotniejszych zadań państwa, dlatego w literaturze wskazuje się na funkcję socjalną państwa nastawioną na zapewnienie i ochronę podstawowych warunków egzystencji i zaspokajania potrzeb bytowych[44]. W świetle art. 2 ust. 1 ustawy o pomocy społecznej[45] (u.p.s.) osobom, które nie są w stanie samodzielnie sprostać trudnym sytuacjom życiowym, udziela się środków pomocy społecznej, zaspokajając tym samym ich niezbędne potrzeby i umożliwiając życie w godnych warunkach. Ustawodawca w art. 7 u.p.s. wymienia

[42] P. Grzelak, P. Kubicki, M. Orłowska, *Realizacja badania ścieżek edukacyjnych niepełnosprawnych dzieci, uczniów i absolwentów-raport końcowy*, Warszawa 2014, s. 16 i n., http://eduentuzjasci.pl/publikacje-ee-lista/raporty/221-raport-z-badania/sciezki-edukacyjne-niepelnosprawnych-dzieci-uczniow-i-absolwentow-raport-z-badania/1189-realizacja-badania-sciezek-edukacyjnych-niepelnosprawnych-dzieci-uczniow-i-absolwentow.html [dostęp 15.12.2015 r.].

[43] Szerzej na ten temat: M. Mirowska (red.), *Osoby z niepełnosprawnością w systemie pomocy społecznej*, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa 2009.

[44] I. Sierpowska, *Pomoc społeczna jako administracja świadcząca. Studium administracyjnoprawne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012, s. 17–19.

[45] T.j. Dz. U. z 2015 r., poz. 163 ze zm.

podmioty, którym ze względu na spełnione wymogi powinna zostać udzielona pomoc społeczna, w tym osoby niepełnosprawne.

W ramach pomocy społecznej przyznaje się świadczenia pieniężne wymienione w art. 36 ust. 1 i 2 u.p.s. przyjmujące postać pieniężną lub niepieniężną, którymi są przykładowo: środki z tytułu zasiłku stałego, okresowego, celowego, specjalnego zasiłku celowego, zasiłek i pożyczka na ekonomiczne usamodzielnienie i dalszą naukę, a także świadczenia z tytułu pracy społecznej, biletu kredytowego, składek na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne czy specjalistycznych usług opiekuńczych oraz poradnictwo specjalistyczne. Organ prowadzący postępowanie o przyznanie środków pomocy społecznej powinien przede wszystkim kierować się dobrem wnioskodawcy. Nie można jednak twierdzić, iż świadczenia z zakresu pomocy społecznej powinny być przyznane każdej osobie niepełnosprawnej. Z przedstawionych wyżej form pomocy, jedynie zasiłek stały nie ma charakteru uznaniowego. Pozostałe świadczenia są traktowane uznaniowo, po zbadaniu i ocenie indywidualnego przypadku[46]. Decyzja o przyznaniu środków ma formę decyzji administracyjnej. Wymóg ten odnosi się jednak do części środków, a nie dotyczy m.in. pomocy udzielanej w ramach poradnictwa, pracy socjalnej czy skierowania do placówki opiekuńczej lub edukacyjnej.

Szczególne wymagania postawiono przed organami gmin i powiatów, którym zabroniono odmowy przyznania pomocy, jeżeli osoby o nią wnioskujące rzeczywiście jej potrzebują. Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na zadania gminy unormowane w art. 17 i 18 u.p.s. Organy gminy zobowiązane są m.in. do przyznawania i wypłacania zasiłków okresowych, stałych oraz celowych, organizowania i świadczenia usług opiekuńczych, opłacania składek na ubezpieczenie zdrowotne określone przepisami ustawy o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych, a także do współpracy z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert

[46] I. Sierpowska, *Prawo pomocy społecznej*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011, s. 249.

pracy. Gmina realizuje również określone zadania zlecone z zakresu administracji rządowej. W ich ramach organizuje się i świadczy specjalistyczne usługi opiekuńcze w miejscu zamieszkania, przeznaczone dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Ponadto gmina jest zobowiązana do realizacji zadań wynikających z rządowych programów pomocy społecznej, mających na celu ochronę poziomu życia osób, rodzin i grup społecznych oraz rozwój specjalistycznego wsparcia.

W zakresie pomocy osobom niepełnosprawnym istotne zadania przeprowadzają również organy na poziomie powiatu, o czym stanowi m.in. art. 19 ustawy o u.p.s. Jest tu mowa o obowiązku opracowania i realizacji powiatowej strategii rozwiązywania problemów społecznych, ze szczególnym uwzględnieniem programów pomocy społecznej, wspierania osób niepełnosprawnych i innych, których celem jest integracja osób i rodzin z grup szczególnego ryzyka. W zakresie zadań zleconych powiatowi, w art. 20 ust. 1 pkt 2 u.p.s władze powiatu zobligowano do prowadzenia i rozwoju infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Ustawa o pomocy społecznej zobowiązała powiat do realizacji zadań z zakresu administracji rządowej, o czym stanowi art. 20 ust. 1 u.p.s. W jej ramach organy te dbają o rozwój infrastruktury ośrodków wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Urzeczywistniają również zadania, które zostały ustalone na podstawie rządowych programów pomocy społecznej, stawiające sobie za cel ochronę poziomu życia osób, rodzin oraz wsparcie specjalistów. Natomiast zadania samorządu województwa względem osób niepełnosprawnych wynikają z art. 21 pkt 1 u.p.s. Ustawodawca zobowiązał wojewodę do spełniania zadań wynikających z ustawy o pomocy społecznej, o czym stanowi art. 22 pkt 3 u.p.s. W jej ramach do zadań wojewody należy „wydawanie i cofanie zezwoleń lub zezwoleń warunkowych na prowadzenie domów pomocy społecznej oraz wydawanie i cofanie zezwoleń na prowadzenie placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku, w tym prowadzonych na podstawie przepisów o działalności gospodarczej”

oraz zgodnie z art. 22 pkt 4 u.p.s. „prowadzenie rejestru domów pomocy społecznej, placówek zapewniających całodobową opiekę osobom niepełnosprawnym, przewlekle chorym lub osobom w podeszłym wieku [...]".

7. Wnioski

Podsumowując powyższe rozważania należy zaznaczyć, że omówione uprawnienia osób niepełnosprawnych mają charakter poglądowy, bowiem trudno byłoby na łamach tego opracowania kompleksowo omówić całość zagadnień związanych z podjętą tematyką. Osoby niepełnosprawne, niezależnie od praw i ulg przysługujących powszechnie jednostce, mają prawo do korzystania ze szczególnych przywilejów. Przykładami mogą być ułatwienia w poruszaniu się (karty parkingowe[47], ulgi w przejazdach w transporcie publicznym[48]), czy też szereg uprawnień przysługujących na podstawie ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji społecznej i zawodowej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych[49].

Podejmowana pomoc na rzecz osób niepełnosprawnych powinna osobom pełnosprawnym uświadomić, że „nie może być barier czy murów między ludźmi zdrowymi a innymi. Kto dzisiaj wydaje się zdrowy, może w sobie nosić ukrytą chorobę, może jutro ulec nieszczęściu i trwałemu kalectwu"[50]. Każdemu człowiekowi należy okazywać szacunek, a także zapewnić podstawowe prawa i wolności. Żadna choroba, kalectwo czy inne dysfunkcje organizmu o charakterze fizycznym lub psychicznym nie mogą być przyczyną dyskryminacji, szykanowania bądź wykluczenia społecznego. Demokratyczne państwo prawne, stojące na straży przestrzegania ochrony sytuacji

[47] Art. 8 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. Prawo o ruchu drogowym (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 1137).

[48] Art. 5 ustawy z dnia 20 czerwca 1992 r. o uprawnieniach do bezpłatnych i ulgowych przejazdów środkami publicznego transportu zbiorowego (t.j. Dz. U. z 2012 r., poz. 1138).

[49] T.j. Dz. U. z 2011 r. Nr 127, poz. 721 ze zm.

[50] Jan Paweł II, źródło: http://www.kazimierzdolny.pl/informacje_o_miescie/28033/ [dostęp 15.12.2015 r.].

prawnej jednostki, powinno chronić życie każdego oraz dążyć do budowania społeczeństwa świadomego swoich praw.

Czynione tu rozważania warto zakończyć wspomnieniem Marii Grzegorzewskiej, wybitnej polskiej pedagog, wytrwale walczącej o pełne prawo do nauki, do pracy i do szacunku dla osób niepełnosprawnych. Jak wielokrotnie powtarzała autorka „Nie ma kaleki, jest człowiek”[51]. Słowa te stały się mottem nie tylko działalności zawodowej autorki, ale także inspiracją i dewizą dla wielu innych działaczy. Z całą pewnością nie utraciły na znaczeniu i miejmy nadzieję, że ich głębia już nigdy nie ustanie.

Literatura

Augustyniak M., *Pojęcie, istota oraz geneza wolności i praw człowieka*, [w:] M. Chmaj (red.), *Wolności i prawa człowieka w konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Wolters Kluwer Polska – Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Warszawa 2006.

Banaszak B*., Podstawowe wiadomości o ochronie praw człowieka*, [w:] B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jabłoński, R. Wieruszewski, K. Wójtowicz, *System ochrony praw człowieka*, Zakamycze, Kraków 2003.

Banaszak B., *Prawo konstytucyjne,* C.H. Beck, Warszawa 2010.

Bernarczyk M., *Pojęcie publicznych praw podmiotowych w świetle Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP. Tom I. Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, C.H. Beck, Warszawa 2010.

Błaś A., Boć J., *Publiczne prawa podmiotowe*, [w:] J. Boć (red.), *Prawo administracyjne*, Kolonia Limited, Wrocław 2007.

Dobrowolska B., *Prawa pacjenta- podstawa prawna i etyczna oraz analiza wybranych* praw, [w:] L. Koba, W. Wacławczyk (red.), *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, Oficyna Wolters Kluwer buisness, Warszawa 2009.

[51] Http://prasa.zhp.pl/archiwum/zw200003/01a.html [dostęp 15.12.2015 r.].

Encyclopedia of Public International vol. 8, Human Rights and the Individual in International Law. International Economic Relations, Amsterdam – New York – Oxford 1985, North Holland.

Firkowska-Mankiewicz A., *Edukacja włączająca-wyzwaniem dla polskiej szkoły,* „Szkoła Specjalna" 2004, Nr 1 (223), Tom LXV, Akademia Pedagogiki Specjalnej.

Grzelak P., Kubicki P., Orłowska M., *Realizacja badania ścieżek edukacyjnych niepełnosprawnych dzieci, uczniów i absolwentów – raport końcowy*, Warszawa 2014.

Jabłoński M, *Identyfikacja wolności i praw jednostki w pracach nad treścią Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw w polskim porządku prawnym*, E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2014.

Jabłoński M., Jarosz-Żukowska S.*, Prawa człowieka i systemy ich ochrony*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2004.

Jakimowicz W., *Publiczne prawa podmiotowe*, Zakamycze, Kraków 2002.

Książkiewicz I., *Ewaluacja postaw wobec kwestii postrzegania niepełnosprawności*, [w:] M. Lejzerowicz M., *Osoby z niepełnosprawnością w systemie edukacji*, [w:] M. Lejzerowicz, I. Książkiewicz, *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2012.

Kurowski K., *Wolności i prawa człowieka i obywatela z perspektywy osoby niepełnosprawnej,* Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, Warszawa 2014.

Lejzerowicz, I. Książkiewicz, *Osoba z niepełnosprawnością a instytucje pomocowe*, Gaskor, Wrocław 2012.

Longchamps F., *Poglądy nauki niemieckiej i austriackiej na publiczne prawa podmiotowe*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Prawo V, Nr 21, Wrocław 1969.

Longchamps F., *Z rodowodu prawa podmiotowego,* Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego, Seria A, Prawo VIII, Nr 34, Wrocław 1961.

Maciołek M., *O publicznym prawie podmiotowym*, „Samorząd Terytorialny" 1992, nr 1–2.

Mirowska M. (red.), *Osoby z niepełnosprawnością w systemie pomocy społecznej*, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa 2009.

Ostrowska A., Sikorska J., Gąciarz B., *Osoby niepełnosprawne w latach dziewięćdziesiątych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001.

Sienkiewicz T., *Bariery funkcjonalne w zatrudnianiu osób niepełnosprawnych – ujęcie filozoficzno-prawne*, „Aktywizacja Osób Niepełnosprawnych" 2005, nr 4 (4).

Sienkiewicz T., *Status człowieka niepełnosprawnego w prawie administracyjnym*, Krajowa Izba Gospodarcza-Rehabilitacyjna, Warszawa 2006.

Sierpowska I., Kogut A., *Status osoby niepełnosprawnej w Polsce*, Wydawnictwo Gaskor, Wrocław 2010.

Sierpowska I., *Prawo pomocy społecznej*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2011.

Sierpowska I., *Pomoc społeczna jako administracja świadcząca. Studium administracyjnoprawne*, LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2012

Stahl M., *Publiczne prawa podmiotowe*, [w:] M. Stahl (red.) *Prawo administracyjne. Pojęcia, instytucje, zasady w teorii i w orzecznictwie,* LEX a Wolters Kluwer business, Warszawa 2013.

Tomaszewska K., *Znaczenie i zakres ochrony publicznych praw podmiotowych a ochrona interesu jednostki*, „Folia Iuridica Wratislaviensis" 2012, vol 1, no 1.

Ulman P., *Problem niepełnosprawności w krajach UE. Analiza porównawcza*, „Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy" 2010, nr 16, http://www.ur.edu.pl/pliki/Zeszyt16/25.pdf.